

Оксана Боруцька

Компрометація радянською пропагандою імені митрополита Шептицького засобами кіно

Oksana Borutska

Discrediting of the name of the Metropolitan Sheptytsky by Soviet propaganda through movie

Some attempts of Communist Soviet ideology and propaganda of discrediting the Metropolitan Andrey's (Sheptytsky) name (1865-1944) at the time of the launch of his beatification (1958) are analyzed.

Keywords: Greek Catholic Church, movie, cinema, actors, priest, Ukrainian bourgeois nationalism, Soviet propaganda

Проаналізовано спроби комуністично-радянської ідеології та пропаганди компрометувати Митрополита Андрея (Шептицького) (1865-1944) у часи започаткування його беатифікації (1958).

Ключові слова: Греко-Католицька Церква, кінофільм, кінотеатр, актори, священник, український буржуазний націоналізм, комуністично-радянська пропаганда

Комуністично-радянська пропаганда, сформована на її ґрунті т. зв. соціалістична культура, що охоплювала тодішню радянську кінопродукцію та її прокат, винятково будувалася на сфабрикованих, підтасованих стереотипах і фактах, мета яких, з одного боку – звеличити діючу систему, її структури, спрямованість і завдання, а з іншого – спаплюжити істинні цінності життя, діяльність визначних постатей українського народу, його провідників. «[...] Після «відлиги» [...] починається широкомасштабна антирелігійна пропаганда. Від 1957 до 1961 рр. ліквідовано близько половини релігійних установ. Кіно бере явну і агресивну участь у цій політиці, випускаючи різко антицерковні пропагандистські твори, спрямовані головним чином проти підпільної Греко-католицької церкви»¹. Таке призначення мала виконати кінострічка «Іванна», праця над якою тривала упродовж 1958–1959 рр., тобто відразу після початку беатифікаційного процесу у справі слуги Божого Митрополита Андрея (Шептицького). З цього приводу автори «Истории советского кино» наголосили: «Автор киноповести «Иванна» В. Беляев собрал сведения о деятельности греко-католической церкви, возглавляемой митрополитом Шептицким, написавшим «Острогу против коммунизма». Его «христово воинство» помогало уничтожать советских людей, содействовало формированию дивизии СС «Галичина», националистической банды убийц, оставленной в подполье на Западной Украине после ее освобождения от фашистов. Разоблачение пастырей униатской церкви

и сделал своей целью В. Беляев. [...] «Иванне» присущ пафос утверждения. В ней воспроизведен острый конфликт двух миров, мировоззрений, воплощенный в образах митрополита (Д. Степовой) и его крестницы, дочери священника, Иванны Ставничей, прошедшей сложный путь духовного прозрения и заплатившей за это дорогой ценой. Шептицкий в фильме – благообразный седой старик, прикованный недугом к креслу. Его жестокость и коварство оттенены физической немощью»².

Фабула кінострічки: 1940 р. Львів. Дочка греко-католицького священника Теодозія Ставничого – Іванна стала студенткою університету. Однак, її наречений (зрозуміло, український буржуазний націоналіст) домагається від секретаря приймальної комісії (теж українського буржуазного націоналіста) безпідставного відрухування Іванни із навчального закладу. На зустрічі із Митрополитом Андреем (Шептицьким) Іванна погоджується стати черницею. В роки німецької окупації вона сприяє втечі військовополоненим. За цей вчинок фашисти стратили дівчину.

Буквально з перших днів нового, 1960 р., кінофільм «Іванна» поступив у масовий прокат. Зокрема, у Львові його демонстрація почалася 1 січня 1960 р. у найбільшому (за кількістю місць для глядачів) і найпрестижнішому (центр міста, якісне обладнання, добре обслуговування) кінотеатрі «Україна». Тут він переглядався упродовж 1–24 січня 1960 р.³. 26 січня газета «Вільна Україна» опублікувала анонс: «Дивіться у кінотеатрі «Спартак» художній фільм «Іванна». Цей фільм переглянули 120 тисяч глядачів і дали йому високу оцінку». Вказувався час початку 7-ми сеансів (із 10 до 21 год.)⁴. У кінотеатрі фільм демонструвався упродовж 27 січня–2 лютого⁵. 5 лютого глядачі могли побачити фільм у кінотеатрі ім. Я. Галана (Великий зал)⁶. Наступного дня газета «Вільна Україна» знову подала анонс: «Дивіться 6 і 7 лютого у кінотеатрі ім. В. Короленка художній фільм «Іванна». Автор сценарію В. Беляєв. Виробництво кіностудії ім. О. Довженка, 1959 р.»). Тут кінофільм показували упродовж 6–7 лютого (щодня було 6 сеансів)⁷. 9 лютого кінострічка демонструвалася у кінотеатрі ім. Т. Шевченка⁸, 10–11 лютого – «Зірка»⁹, 12–14 лютого – ім. В. Чкалова¹⁰, 16 лютого – ім. І. Котляревського¹¹, 19 лютого – «Зірка (повторно)»¹², 20–21 лютого – ім. Т. Шевченка (повторно)¹³, 23–24 лютого – ім. І. Котляревського (повторно)¹⁴, нарешті, 25–26 лютого – у приміщенні театру ляльок¹⁵.

30 березня газета «Вільна Україна» анонсувала показ фільму та початок його сеансів у кінотеатрі ім. В. Короленка, в якому він демонструвався і наступного дня¹⁶. Через місяць, а саме – 30 квітня та 1 травня кінострічка показувалася у кінотеатрі ім. Зої Космодем'янської¹⁷. Відтак, після деякої перерви показ кінострічки у Львові відновився. Зокрема, 11 жовтня 1960 р. газета «Вільна Україна» анонсувала: «Дивіться у кінотеатрі «Дніпро» художній фільм «Іванна».

Демонструвався того і наступного дня (по 8 сеансів)¹⁸. 18 та 19 жовтня газета повідомляла: «Відділ кінофікації і кінопрокату Львівського обласного управління культури проводить кінофестиваль, присвячений Дню української культури і мистецтва у Москві. Під час фестивалю будуть демонструватися кінофільми українських кіностудій». Серед перерахованих 12 кінофільмів значилася кінострічка «Іванна». 18 жовтня він демонструвався в кінотеатрі ім. І. Франка¹⁹. До слова, цей кінотеатр спеціалізувався на демонстрації повторних кінострічок

На теренах Станіславщини кінострічка «Іванна» стартувала дещо пізніше. Цій меті підпорядковувався анонс у газеті «Прикарпатська правда»: «Відділ кінофікації та кінопрокату обласного управління культури випускає на екрани кінотеатрів у Станіславській області новий художній фільм виробництва кіностудії ім. О. Довженка «Іванна». Кінофільм розповідає про долю дівчини з Львівщини – Іванни, дочки сільського священика, яка поступово, від розпачу і поневірянь, від релігійних забобонів переходить до правильного розуміння людиноненависницької суті релігії і при допомозі радянських людей стає справжньою патріоткою»²⁰. 16 і 17 лютого фільм демонструвався у кінотеатрі ім. І. Франка (7 сеансів) та у його залі широкого екрана (6 сеансів)²¹. Уже 17 лютого (яка дивовижна оперативність дописувача-глядача і преси (!) – *О. Б.*) газета «Прикарпатська правда» опублікувала відгук-рецензію про кінофільм (авторка – директор середньої школи № 12 ім. І. Франка м. Станіслава). Спрямованість публікації стає зрозумілою буквально з одного речення: «Гадюкою повзе похоронна процесія. На кладовище (?) несуть померлого митрополита греко-католицької церкви графа Андрія Шептицького, якого українські націоналісти й клерикали мали звичку величати «князем уніатської церкви і генералом армії христової»²². Так, фільм дійсно починався кадрами про похорон Митрополита Андрея (Шептицького), який відбувся 5 листопада 1944 р. у Львові. Тоді, за повідомленням начальника управління НКДБ Львівської області, о 8 год. ранку в церкві Св. Юра (площа Юра, 5) відбулося соборне архіерейське Богослужіння з участю 217 священиків (крім єпископів і священнослужителів, які замешкували в резиденції митрополита). У Богослужінні взяли участь архієпископ Римо-католицької церкви Болеслав Твардовський (1923–1944), представники Вірмено-католицької і Православної церков. Богослужіння закінчилося проповіддю митрополита Йосифа Сліпого (1892–1984), який детально висвітлив біографічні дані Андрея (Шептицького), підкреслив його добре ставлення до потреб українського народу. О 13 год. 30 хв. почалася похоронна процесія маршрутом: вулиці – Міцкевича, Ягілонська, Легіонів, Коперніка, Леона Сапегі і Шептицьких. Попереду несли біля 40 хоругв і 31 вінок. Процесію супроводжували хор церкви Св. Юра (100 осіб), монахині (200 осіб), священики, єпископи, митрополит Йосиф Сліпий. Вірні несли гріб з тілом покійного Пастиря, за яким

йшов його брат – ігумен Климентій (Шептицький) (1864–1950). У процесії взяли участь понад 5 тисяч вірних, серед яких більшість – жінки і студенти. О 17 год. гріб з тілом встановили у крипті церкви св. Юра²³.

А втім, продовжу перебіг прокату кінострічки «Іванна» у Станіславі. Протягом 18–21 лютого 1960 р. вона демонструвалася в кінотеатрі ім. І. Франка²⁴. 24 лютого – у залі широкого екрана²⁵. 24–28 лютого – в кінотеатрі «Комсомо-лець»²⁶. 1–2 березня – в кінотеатрі ім. М. Горького²⁷.

На Тернопільщині демонстрації кінофільму «Іванна» передувала низка матеріалів газети «Вільне життя» під рубрикою «Новини екрана»: «Київська студія художніх фільмів ім. О. Довженка знайомить нас з кінофільмом «Іванна». Тема його – життєві долі трудящих західноукраїнських земель під час панування польської шляхти. Режисер – В. Івченко, який недавно поставив кінокартину «Надзвичайна пригода». Сценарій до «Іванни» написав письменник В. Беляєв. У фільмі брали участь народний артист УРСР В. Дальський, артисти львівських театрів О. Ножкіна, В. Аркушенко, В. Мариніч»²⁸. 16–21 лютого 1960 р. відбулася прем'єра кінострічки у кінотеатрі «Перемога» (7 сеансів щодня)²⁹. 23–24 лютого – у кінотеатрі ім. І. Франка³⁰, а 26–28 лютого (по одному сеансу) – о 19 год.) у кінотеатрі «Старий парк»³¹. 28 лютого обласна газета опублікувала в рубриці «Кіно» відгук-рецензію на кінофільм «Іванна». Зокрема, автор матеріалу зазначив: «[...] Фільм [...] присвячено викриттю вбивць у сутанах, а разом з ними – їх підручних – українських буржуазних націоналістів, вірних слуг фашистських вандалів. По цих трьох цілях б'є і влучає актуальний кіно-твор великої викривальної сили». Далі називалися прізвища діючих осіб та їх виконавці. Автор резюмував: «Останні кадри фільму глибоко символічні. Ми маємо на увазі зустріч-розмову батька Іванни з бандерівським недобитком, який переодягся у форму радянського залізничника»³². Власне, фільм побудований на спогаді-розповіді батька Іванни – греко-католицького священника о. Теодозія випадковому співбесіднику про трагічну долю дочки в роки війни (за участь у визволенні радянських військових полонених її було страчено німецькими фашистами). Зрозуміло, що незнайомиць (залізничник) виявився (ще одним !) українським буржуазним націоналістом. Саме він під завершення розмови намагався дати довірливому священнику пігулку-отруту, але цьому завадило пильне око радянського чекіста (!). Між іншим, прокат кінофільму знайшов своє відображення і в сільській місцевості. Хоча й тут були свої перебільшен-ня. Зокрема, зі слів кіномеханіка Романа Патоли, «у Чортківському районі на Тернопільщині «Іванну» демонстрували в кожному селі, було по три сеанси в день. Прийшли навіть ті, що жодного разу в житті не бачили кіно. Деякі сиділи по кілька сеансів підряд»³³. Звичайно, сьогодні цей факт ані підтвердити, ані спростувати неможливо. Хоча, думається, тут більше надуманості, аніж правди.

Чимало робилося для того, щоби кінофільм переглянула під час організованих культпоходів учнівська молодь, мешканці сільської місцевості, влаштувався також її безкоштовний перегляд. Кінострічка «Іванна» демонструвалася для учасників семінару лекторів-атеїстів³⁴. Йшла вона на десятиденних (!) курсах голів секцій науково-атеїстичної пропаганди при правліннях районних відділень Товариства для поширення політичних і наукових знань та лекторів-атеїстів обкомів та райкомів компартії України Тернопільської, Закарпатської, Хмельницької, Львівської, Рівненської, Волинської, Станіславської, Чернівецької областей з питань науково-атеїстичної пропаганди³⁵.

9 лютого 1960 р. газета «Радянська Волинь» анонсувала випуск на екрани області художнього фільму «Іванна». Зазначалися прізвища автора сценарію В. Беляєва, режисера-постановника В. Івченка, оператора О. Прокопенка та акторів І. Бурдученко, А. Моторного, Д. Крука, П. Весклярова, Є. Пономаренка, В. Гончарова, В. Аркушенка. Виробництво кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка, 1959 р. 14 лютого (неділя) цього ж року газета у рубриці «Кіно» зазначила, що в кінотеатрі «Батьківщина» із 15 лютого (понеділок) демонструватиметься кінофільм «Іванна». Проводиться попередній продаж квитків. 16 лютого увечері кінофільм «Іванна» демонструвався у кінотеатрах «Батьківщина» і «Комсомолец»³⁶. Аналогічний показ кінофільму мав місце упродовж 17–18 лютого³⁷. 19 лютого кінофільм демонструвався вдень у кінотеатрі «Батьківщина», а увечері – в кінотеатрі «Комсомолец»³⁸. 20 лютого показ фільму продовжився удень в кінотеатрі «Батьківщина», а увечері – у кінотеатрі «Зміна»³⁹. Нарешті, 21 лютого його показували аналогічним чином⁴⁰.

На теренах Рівненщини кінофільм «Іванна» почав демонструватися 16 лютого 1960 р. у кінотеатрі «Партизан» (7 сеансів) і продовжився упродовж 17–19 лютого⁴¹. 19 лютого 1960 р. обласна газета «Червоний прапор» опублікувала відгук-рецензію на кінофільм «Іванна» (автор – студент Львівського університету). Подаю витяг із матеріалу: «[...] Осінь 1944 р. Вітер зриває по-жовкле листя і розносить його поміж столітніми деревами старовинного парку. Вулицями Львова проїжджають в автомашинах радянські воїни, які недавно визволили місто від фашистського звіра. А поряд прямує жалібна процесія – священики і монахи, корогви і хрести [...]».

Далі подається уже згадуваний діалог двох осіб. Автор продовжує: «Так, священик Теодозій Ставничий має рацію, називаючи померлого митрополита Андрія Шептицького вбивцею. Бо це він прирік на катування єдину дочку Теодозія – Іванну, це за наказом «божого отця» було замордовано сотні мирних львов'ян, це за велінням уніатського митрополита фашистські посіпаки шматували на куски українську землю [...] Собор св. Юра для нас є архітектурною пам'яткою. Але чи всі знають, що всього лише два десятки років тому храм

св. Юра був символом дурману і темряви. Тут, під склепінням міцної будови, граф Шептицький творив, прикриваючись хрестом, чорні і криваві справи: освячував створення фашистської дивізії СС «Галичина», благословив на брудні дії бандерівських головорізів. З «святою» діяльністю митрополита зв'язано десятки і сотні таємних убивств»⁴². Відтак, демонстрація кінофільму продовжилася 20–28 лютого у кінотеатрі «Зміна» (щодня 5 сеансів)⁴³.

В обласному центрі Чернівецької області – м. Чернівці кінофільм «Іванна» демонструвався у кінотеатрі «Жовтень» (9–14 лютого 1960 р.)⁴⁴, а у кінотеатрі О. Кобилянської упродовж 16–21 лютого⁴⁵. 23 лютого 1960 р. у рубриці «Кіно» газета «Радянська Буковина» опублікувала відгук Гр. Дністровця про фільм «Іванна» під заголовком «Викривальний, бойовий...». Автор безапеляційно стверджував: «Вічно кривавими були сліди служителів греко-католицької церкви. Мракобіси у чорних сутанах отруювали душі тисяч і тисяч людей, хрестом і ножем встановлювали волю всевишнього на землі. Ці тяжкі злочини брали початок з львівської Святоюрської гори, де на митрополичому кріслі сидів і надихав своїх полигачів генерал армії хрестової – князь церкви Андрій Шептицький. З його благословення вбивці-чорнорясники і буржуазні націоналісти жорстоко переслідували чесних людей, вогнем і мечем розправлялися за непослух. Коли над західноукраїнськими землями зійшло сонце волі, греко-католицька церква розгорнула шалену боротьбу проти радянської влади. Уніатські попи хотіли затулити світло, що прийшло зі Сходу. Під час гітлерівської окупації апостоли Шептицького вірою і правдою служили фашистським головорізам. Разом з націоналістичними бандитами вони відправляли наших людей на німецьку каторгу, виказували і розправлялися з радянськими активістами. Не склали зброї запеклі чорносутанники і після вигнання окупантів. Вони активно підтримували бандерівське охвістя, яке вчиняло вбивства, перешкоджало організовувати колгоспи, перепиняло народові дорогу до освіти і громадського життя». З особливою ненавистю автор допису відгукнувся про митрополита Андрея (Шептицького): «Глава греко-католицької церкви – ворог підступний, тонкий, дволикий: «у владики два язика». В арсеналі його боротьби чимало засобів. Але до чого б він не вдавався – підле обличчя не сховаєш. Чи то він пускає отруйну піну з своєї «Остроги проти комунізму», чи укладає чергову змову з гітлерівцями, чи благословляє на розбій волонтерів з дивізії СС «Галичина», – суть завжди одна. Вона чітко сформульована самим же Шептицьким: «Я і по смерті буду непримиренним ворогом облуди комунізму». Останні слова допису – єдина правда із цитованого матеріалу!!!

22–23 березня 1960 р. фільм «Іванна» демонструвався у кінотеатрі Ю. Федьковича (ввечері)⁴⁶, 30 березня–1 квітня у кінотеатрі «Привокзальний» (вдень)⁴⁷, а 15–17 квітня – у кінотеатрі ім. М. Горького (увечері)⁴⁸.

У традиційному оголошенні «У кінотеатрах Ужгорода» газета «Закарпатська правда» 17 лютого 1960 р. повідомила читачів, що наступного дня у кінотеатрі «Москва» демонструватиметься новий художній фільм «Іванна». Упродовж 18–20 лютого глядачі мали можливість тут передивитися кінострічку⁴⁹. 21 лютого 1960 р. вона демонструвалася у кінозалі Міськзмішторгу⁵⁰.

16–17 лютого 1961 р. у Львові відбулася кушова нарада працівників кінофікації та кінопрокату західних областей Української РСР. Тут декілька разів згадувалася кінострічка «Іванна». Скажімо, представник Волинської області сказав: «Нужно шире и чаще практиковать хороший, оправдавший себя метод массового выкупа лучших советских кинофильмов таких, как «Иванна»... Він також поділився досвідом його прокату. Йшлося, зокрема, що перед демонстрацією кінострічки практикувалася зустріч глядачів із актором П. Вескляровим, який був задіяний у кінофільмі. За словами оратора, в області було 10 копій кінофільму, який переглянуло все населення області⁵¹. В той же час Тернопільська область отримала 9 фільмокопій «Іванни». Тут на екранах вона демонструвалася 3 місяці, а відтак опинилася на складі⁵². На теренах Закарпаття, за словами його представника, кінофільм «Іванна» переглянули майже 20 тис. осіб⁵³. Зі свого боку, представник республіканського органу кінофікації та кінопрокату безапеляційно стверджував: «Кинофильм «Иванна» мало сказать, что имеет огромное значение, разве он свое значение утратил, что сейчас лежит на складе?»⁵⁴. Отже, не тільки стверджував, на його думку, актуальність, але й висловлював занепокоєння з приводу незрозумілого йому припинення кінопрокату «Іванни». Очевидно, вже тоді маємо початок його недолі, хоча...

У 1960 р. кінофільм «Іванна» удостоєний 2-ої премії на всесоюзному фестивалі у Мінську. Там же відзначили дипломом сценариста В. Беляєва. Отже, офіційно фільм сягнув певного успіху. Хоча, як згодом писали тодішні кінокритики, «спочатку доля сценарію була не дуже щаслива. Ним цікавилися різні режисери, навіть «працювали з автором», а потім відходили. Декому сценарій видавався не досить кінематографічним, декому – не досить актуальним». Задно визнавалася «натуралістичність кадрів розстрілу полонених». Під сумнів ставився «епізод вибуху в ресторані «Пекло». Автори резюмували: «Це вже бачене, традиційне, несвіже. Можна знайти у фільмі ще деякі недоліки»⁵⁵. Особисто режисер-постановник кінофільму В. Івченко висловлював сумніви щодо реальних шансів успіху картини в публіки. Між іншим, до зустрічі режисера з В. Беляєвим сюжет кінокартини «Іванна», його назва були інакшими. І ще одне зауваження тодішніх критиків: «Івченко, позаяк він повинен створити ідеологічно досконалий фільм, часом вдається до найпримітивнішого атеїзму з його штампами та приголомшливими сценами, які знімає з великою прислужливістю, особливо там, де показано страту»⁵⁶. Уже згадувана праця «История

советского кино», останню подію у фільмі трактує по-іншому. Тут, зокрема, йдеться: «Глубокого смысла исполнен кульминационный эпизод драмы, когда приговоренная к смертной казни, измученная Иванны просит перед смертью расковать ей руки и усталым, но решительным жестом срывает с шеи крест, который медленно сползает из ее опущенной руки в траву. Аппарат панорамирует и надолго задерживает внимание зрителей на этой детали»⁵⁷. Між іншим, 21 січня 1962 р. молодіжна газета «Молодь Закарпаття» опублікувала матеріал «Унія пса і хреста», в якій, зокрема, рекомендувався один із шляхів ведення антирелігійної пропаганди, а саме – «знімати хрести і кидати їх у канави». Таку «рекомендацію» засудив навіть пленум Закарпатського обкому партії⁵⁸.

Греко-католицька церква, хоч в ті часи перебувала у підпіллі, намагалася протестувати проти розповсюдження прокату кінофільму. Найбільш відвертий опір з боку місцевих католицьких ієрархів кінофільм «Іванна» отримав у Польщі. Тут католицькі ксьондзи закликали бойкотувати перегляд стрічки у кінотеатрах. Це сталося в часи, коли тодішній примат Римо-Католицької Церкви у Польщі кардинал Стефан Вишинський (1948–1981) був критично налаштований до особи Митрополита Андрея (Шептицького). Він навіть домагався заблокувати на деякий час беатифікаційний процес. Зокрема, перебуваючи у Ватикані з візитом *ad limina apostolorum*, кардинал на прощальній аудієнції в Івана ХХІІІ 17 грудня 1958 р. заявив, що «з погляду етноконфесійних конфліктів започаткування беатифікаційного процесу архієпископа Шептицького є передчасним»⁵⁹. Та й комуністична пропаганда в Польщі теж організувала гвалтовану кампанію очорнення Митрополита Андрея (Шептицького). Однак, незважаючи на власні погляди, потуги прорадянських сил у Польщі, кардинал Вишинський був переконаний: те, що показують у фільмі, виходить за допустимі межі. Тому він теж закликав до його бойкоту. Завдяки позиції кардинала інформація про «Іванну» потрапила на Захід, викликавши чимало протестів у католицькій пресі, у т. ч. й у ватиканській⁶⁰.

Подальша доля дійових осіб кінострічки вельми трагічна. 15 серпня 1960 р. під час зйомок фільму режисера Анатолія Слісаренка «Так ніхто не кохав» виконавиця ролі Іванни Ставничої Інна Бурдученко згоріла живцем у вогні. Вона двічі кидатиметься в охопленій полум'ям будинок, щоб урятувати прапор. Третій дубль став для неї фатальним⁶¹. Рівно через три роки після смерті Інни, її чоловік Ігор Кирилюк загинув у автомобільній катастрофі. Згодом, син художника-постановника М. Юферова загинув під колесами тролейбуса. Дочка сценариста В. Беляєва померла від невідомої хвороби. Режисер В. Івченко отримав інфаркт. І хоч він тоді вижив, але вже до своєї кончини мав проблеми із серцем. За деякими даними, упродовж короткого проміжку часу пішло зі світу 7 осіб, пов'язаних із цим фільмом⁶².

До речі, вперше із «працями» сценариста кінофільму «Іванна» В. Беляєвим митрополит Йосиф Сліпий познайомився у 1955 р., перебуваючи в ув'язненні у Маклаково (йдеться про книгу «Під чужими прапорами») ⁶³. 4 грудня 1960 р. митрополит написав скаргу на ім'я Генерального прокурора СРСР з приводу брехливої пропаганди у радянській пресі стосовно його особи (митрополита УГКЦ) та Української Греко-Католицької Церкви. Йшлося про пасквілі В. Беяєва (М. Вірного – на думку Й. Сліпого, це одна і та ж особа під двома прізвищами – *О. Б.*), опубліковані у газеті «Львовская правда» (24, 25, 29 вересня, 1, 4, 6, 8, 11, 18, 20, 22 жовтня (№№ 227–251 за 1960 р.) та журналі «Религия и наука» (1960, листопад) ⁶⁴. За словами митрополита, його «оклеветали [...] разными ложными измышлениями, называя [...] «злодеем, лицемером, фальсификатором высокого ранга», «руководителем антисоветского заговора Романовых» [...], без малейшего доказательства, делая меня участником разных событий, о которых мне не было даже известно. Они нападают на меня, беззащитного заключенного, который не имеет никакой возможности ответить им и изобличить их ложь, нечестность и [высказать горечь за] нанесенную мне обиду. Это уже не один случай, но хроническая привычка» ⁶⁵. Так переплелось життя-буття Ісповідника віри, продовжувача справи Митрополита Андрея – кардинала Йосифа Сліпого і сценариста фільму «Іванна» В. Беяєва, одного із безславних поборників Греко-Католицької Церкви, її вірних, фальсификаторів історичної правди та Христової Істини.

А втім, у 1960 р. В. Беяєв у статті «Об'єктивність чи об'єктивізм» писав: «Краще мати справу з фактами і реально оцінювати ці факти» ⁶⁶. Дійсно, факти – найкраще джерело. На пленумі Львівського обкому компартії України (1953 р.) депутат Верховної Ради СРСР 3–5 скликань, голова обласної Ради депутатів трудящих, письменник П. Козланюк назвав серед репресованих у західних областях України – 500 тис. осіб. «Я ніяк не можу повірити, щоб півмільйона чоловік населення в західних областях прийняло вороже і повернулося вороже проти радянської влади на нашій землі» ⁶⁷. Тут же ректор Львівського держуніверситету Є. Лазаренко сказав: «За вказівками обкому партії спеціально надруковано бланки, які ми надсилаємо в партійні організації і в органи МВС з проханням повідомити, які компрометуючі матеріали є про місцеву молодь чи про їх родичів, тобто про молодь, яка вступає у вузи. ... На нас, керівників вузів, покладена функція органів державної безпеки» ⁶⁸. «[...] Керівники партійної організації області радять поступати так: молоді, яка має компрометуючі дані, на вступних екзаменах ставити двійки, щоб вона не попала до вузів... Зараз 95% всієї молоді, що закінчує Львівський держуніверситет, має такі жахливі характеристики, що просто страшно робиться, якщо подивитись на ці характеристики, написані факультетськими парторганізаціями. [...] Молодь

боїться говорити правду [...], бо відразу ж попадає до «чорного» списку. Зараз в університеті нараховується 213 осіб, які занесені в такі списки. ...Репресії до молоді були єдиною формою виховання [...]]⁶⁹. Оце дійсно справжні факти, а не вигадані В. Беляєвим – сценаристом «Іванни». Та й особисто В. Беляєв безпідставно звинувачував П. Козланюка та письменника Ю. Мельничука (редактора журналу «Жовтень») в націоналізмі⁷⁰. У зазначеній вище статті, В. Беляєв безапеляційно звинуватив Ю. Мельничука в некритичності до літературних праць західноукраїнського прозаїка А. Чайковського (1857–1935), перу якого належало десятки романів і повістей, велика кількість оповідань, нарисів, статей. Позитивно оцінюючи публіцистичну та критичну діяльність Ю. Мельничука й, зокрема, його статтю-огляд про творчість А. Чайковського, В. Беляєв наголошував, що Ю. Мельничук «не завжди виявляє ...пильність, партійну вимогливість при розгляді складних історико-літературних явищ». На думку В. Беляєва, «сам А. Чайковський так ніколи й не зрозумів, що тільки зміна існуючого суспільного ладу приведе до справжнього торжества соціальної справедливості і що для цього є один лише шлях – шлях відкритої непримиренної класової боротьби. [...] А. Чайковський схилився до буржуазного націоналізму [...]], провадив «активну націоналістичну діяльність у період Центральної ради, а потім ЗУНР», які були спрямовані «на придушення революційних прагнень західноукраїнських трудящих, на обман і гноблення мас», «був активним діячем українського буржуазно-націоналістичного табору, одним з його співців та ідеологів», «не бачив соціального ґрунту розвитку суспільства, провідного напрямку його і ставив собі за мету «поширення національної свідомості», яке часто-густо переростало в національну обмеженість і вело до викривлення минулого в дусі концепцій М. Грушевського». Нарешті, підкреслює В. Беляєв, «А. Чайковський не зрозумів історичного значення соціалістичної революції і все мріяв про якусь особливу «вільну Україну». У підсумку свого матеріалу В. Беляєв наголосив: «[...] Радянський критик (тут він мав на увазі Ю. Мельничука – О. Б.) не тільки може, а й повинен мати свою принципову, партійну точку зору і належно оцінити [...] реакційне милування старовиною, що служило актуальним політичним цілям сучасності, бо туманило молодь націоналістичною романтикою»⁷¹. У даному контексті під «милуванням старовиною» розуміється час козацької доби, пристрасть А. Чайковського до запорозьких козацьких атрибутів, сивих коней та жовтих чоботів. То хіба це злочин?

Децю раніше, а саме у серпні 1956 р. композитор Василь Барвінський, вже перебуваючи у в'язниці, написав лист Президії Верховної Ради СРСР у зв'язку із звинуваченням його в антирадянській діяльності. Однією із підстав для цього була книга В. Беляєва і М. Рудницького «Под чужими знаменами» (М.: Изд-во ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», 1954 р.). В. Барвінський писав: «[...] Первый –

лауреат Сталинской премии, – второй – профессор Университета! [...] Я считаю ниже своего достоинства полемизировать или же оправдываться от грязных инсинуаций на меня и мою семью. Все они сводятся к нескольким процентам действительности фактов невероятно тенденциозно показанных и перевернутых, а во всем остальном они являются в высшей степени ядовитыми вымыслами, крайне хаотически, и неумело нагроможденными друг на друга»⁷². 3 лютого 1956 р. правління Львівської обласної спілки радянських композиторів України адресувало лист військовому прокуророві Прикарпатського військового округу про реабілітацію композитора Василя Барвінського «как честного советского гражданина, ничем не скомпромитировавшего себя до ареста ни в творческой, ни в общественной деятельности»⁷³. 6 червня 1964 р. правління Львівської обласної спілки композиторів України скерувало лист Головліту УРСР, в якому повідомило, «що композитор Василь Олександрович Барвінський посмертно реабілітований рішенням Військового Трибуналу ПрикВО від 21. III. 1964 р.». Одночасно висловлювалося прохання «про вилучення з публічних бібліотек, читалень та з продажу книгу В. Беляєва та М. Рудницького «Під чужими прапорами», в якій особа покійного композитора В. О. Барвінського представлена в невірному і зневажливому світлі»⁷⁴.

Нині кінофільм «Іванна», сценарій якого продукував В. Беляєв, відійшов у небуття. Так розпорядилися життя, час, історія. Відродилася Українська Греко-Католицька Церква. Сучасні українські кіномитці творять нові художні твори, серед них фільм Олеся Янчука «Владика Андрей». Тут світлий образ «Українського Мойсея» відтворює сторінки жертвовного життя і духовної праці слуги Божого Митрополита Андрея (Шептицького), Церкви та її вірних. Святість життя, душпастирська ревність, готовність на жертву за Ісуса Христа і свій народ, праця задля єдності Церкви, дбання про спасіння душ, відхід у кращий світ в опінії святості стали приводом для початку беатифікаційного процесу Митрополита Андрея (Шептицького). Ініціатором його був архієпископ Іван Бучка (1891–1974). Процес беатифікації офіційно відкрився при вікаріаті (Рим) за понтифікату Папи Івана ХХІІІ (1958–1963) 5 грудня 1958 р. З відкриттям процесу Митрополитові Андрею (Шептицькому) прислуговує титул «Слуги Божого». Першу фазу процесу беатифікації закінчено 6 грудня 1968 р.

¹ Госміко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995. / Госміко Л. Пер. із франц. – К.: Кіно-Коло, 2005. – С. 164.

² История советского кино 1917–1967: В 4-х т. –Т. 4. 1952–1967. – М.: Искусство, 1978. – С. 155.

³ Вільна Україна. – 1960. – 1, 4–10, 12–17, 19–24 січ.

⁴ Там само. – 1960. – 26 січ.

⁵ Там само. – 1960. – 27–31 січ., 2 лют.

- 6 Там само. – 1960. – 5 лют.
- 7 Там само. – 1960. – 6, 7 лют.
- 8 Там само. – 1960. – 9 лют.
- 9 Там само. – 1960. – 10–11 лют.
- 10 Там само. – 1960. – 12–14 лют.
- 11 Там само. – 1960. – 16 лют.
- 12 Там само. – 1960. – 19 лют.
- 13 Там само. – 1960. – 20, 21 лют.
- 14 Там само. – 1960. – 23, 24 лют.
- 15 Там само. – 1960. – 25, 26 лют.
- 16 Там само. – 1960. – 30, 31 берез.
- 17 Там само. – 1960. – 30 квіт., 1 трав.
- 18 Там само. – 1960. – 11, 12 жовт.
- 19 Там само. – 1960. – 18, 19 жовт.
- 20 Прикарпатська правда. – 1960. – 13 лют.
- 21 Там само. – 1960. – 16, 17 лют.
- 22 Яцина Д. «Іванна» // Прикарпатська правда. – 1960. – 17 лют.
- 23 Хресною дорогою. Функціонування і спроби ліквідації Української Греко-Католицької Церкви в умовах СРСР у 1939–1941 та 1944–1946 роках. Збірник документів і матеріалів. Текст, упорядкування: Гайковський М. І. – Львів: Місіонер, 2006. – С. 124–125.
- 24 Прикарпатська правда. – 1960. – 18–21 лют.
- 25 Там само. – 1960. – 24 лют.
- 26 Там само. – 1960. – 26–28 лют.
- 27 Там само. – 1960. – 1, 2 берез.
- 28 Вільне життя. – 1960. – 12 лют.
- 29 Там само. – 1960. – 16–21 лют.
- 30 Там само. – 1960. – 23–24 лют.
- 31 Там само. – 1960. – 26–28 лют.
- 32 Муратов А. «Іванна» // Вільне життя. – 1960. – 28 лют.
- 33 Музиченко Г. Кіно і глядач // Вільне життя. – 1960. – 9 верес.
- 34 Вільне життя. – 1960. – 24 лют.
- 35 Там само. – 1960. – 3 квіт.
- 36 Радянська Волинь. – 1960. – 16 лют.
- 37 Там само. – 1960. – 17, 18 лют.
- 38 Там само. – 1960. – 19 лют.
- 39 Там само. – 1960. – 20 лют.
- 40 Там само. – 1960. – 21 лют.
- 41 Червоний прапор. – 1960. – 16–19 лют.
- 42 Кондратюк А. «Іванна» // Червоний прапор. – 1960. – 19 лют.
- 43 Червоний прапор. – 1960. – 20–28 лют.
- 44 Радянська Буковина. – 1960. – 9–14 лют.

- 45 Там само. – 1960. – 16–21 лют.
- 46 Там само. – 1960. – 22–23 берез.
- 47 Там само. – 1960. – 30 берез.–1 квіт.
- 48 Там само. – 1960. – 15–17 квіт.
- 49 Закарпатська правда. – 1960. – 18–20 лют.
- 50 Там само. – 1960. – 21 лют.
- 51 Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. Р–1332. – Оп. 1. – Спр. 295. – Арк. 24, 25, 26.
- 52 ДАЛО. – Ф. Р–1332. – Оп. 1. – Спр. 295. – Арк. 61.
- 53 Там само. – Арк. 90.
- 54 Там само. – Арк. 63.
- 55 Крижанівський Б., Новиков Ю. Десять кроків режисера // Мистецтво. – 1967. – № 4, лип.-серп. – С. 37.
- 56 Госміко Л. Історія українського кінематографа... – С. 165.
- 57 Історія советского кино. 1917–1967. – Т. 4... – С. 156.
- 58 Болдижар М. Діяльність партійних організацій Закарпаття по атеїстичному вихованню трудящих (1945–1965 рр.) // Дис. канд. іст. наук. – Ужгород, 1968. – С. 145.
- 59 Цит. за кн.: Яроцький П.Л. Релігієзнавство: підручник / Яроцький П. Л. – К.: Кондор-Видавництво, 2013. – С. 114.
- 60 Бриндак І. Фільм, який обернувся трагедією // Жива вода. – 2013. – № 5, трав.
- 61 Госміко Л. Історія українського кінематографа... – С. 165.
- 62 Бриндак І. Фільм, який обернувся трагедією...
- 63 Див.: Патріарх Йосиф Сліпий у документах радянських органів державної безпеки 1939–1987: В 2-х т. – Т. 2. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2012. – С. 91, 95, 171.
- 64 Хресною дорогою... – С. 542–547.
- 65 Там само. – С. 542–543.
- 66 Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. – Т. 2. (1953–1966). – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – С. 437.
- 67 Там само. – С. 37.
- 68 Там само. – С. 40.
- 69 Там само. – С. 41.
- 70 Там само. – С. 45.
- 71 Там само. – С. 427–428, 429, 431, 432, 434, 437.
- 72 Там само. – С. 195.
- 73 Там само. – С. 201.
- 74 Там само. – С. 615–616.